

'The End of Work'

TEKST TIMOTHY VERMEIR

Halverwege de jaren negentig presenteerde de Amerikaanse auteur Jeremy Rifkin een heus doemscenario: het einde van het werk. Een kwarteeuw later kijken we met professor Nick Deschacht naar wat er van die erg pessimistische voorspelling is gekomen.

De cover zegt het eigenlijk allemaal: *End of Work – The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era* gaat over hoe de technologische vooruitgang en de verregaande automatisering maakt dat we evolueren naar een economie met nauwelijks nog tewerkstelling. De oplossing is een nieuw sociaal contract waarbij mensen minder in het normale circuit aan de slag zijn, maar zich gaan toeleggen op vrijwilligerswerk. **Nick Deschacht**, arbeidseconoom aan de KU Leuven die onderzoek verricht naar de impact van automatisering en nieuwe technologieën op de Belgische arbeidsmarkt (onder meer in het project sead.be), kent het boek van Rifkin erg goed, net zoals zijn vakgenoten wereldwijd. “Voor arbeidseconomen overal ter wereld blijft Rifkin belangrijk, en dan vooral het idee waarvoor hij staat.”

1. Wat staat er nu ook alweer in het boek?

“Automatisering is de vervanging van menselijke arbeid door machines”, zo legt Nick Deschacht uit. “De redenering dat nieuwe technologieën jobs doen verdwijnen, is dan ook te begrijpen. Rifkin gaat echter nog een stap verder, en koppelt heel concrete, zware voorspellingen aan zijn theorie. Hij schetst een toekomstbeeld waarin mensen geen jobs meer hebben – een *near workerless future* – en de samenleving geconfronteerd zal worden met een gigantische werkloosheidsgraad. Vele mensen komen zonder inkomen en vervallen in criminaliteit en prostitutie – een zeer zwart toekomstbeeld. Als alternatief schuift hij een economie naar voren waarin we de werktijd drastisch verkorten, mensen meer vrije tijd krijgen, en waarin hij ook voorstelt om meer vrijwilligerswerk in te voeren.”

De oorzaak van deze zwarte toekomst? Rifkin wijst naar de derde industriële revolutie die gestuurd wordt door de nieuwe mogelijkheden op vlak van ICT – de

“Rifkin schetst een toekomstbeeld waarin mensen geen jobs meer hebben – een *near workerless future*.”

information age die op dat moment van start gaat. In tegenstelling tot de eerste en de tweede industriële revolutie – met de introductie van stoommachines en elektriciteit – ziet Rifkin in deze derde revolutie geen uitweg voor getroffen werknemers. Nick Deschacht: “In de vorige industriële revoluties had je volgens Rifkin altijd een nieuwe sector die opkwam. Die absorbeerde de mensen uit neergaande sectoren. Maar, zegt Rifkin, aangezien de nieuwe computertechnologie eigenlijk in alle sectoren impact heeft, is er deze keer géén sector die mensen kan absorberen.”

2. Hoe werd het boek onthaald toen het uitkwam?

Wat als een paal boven water staat, is dat Jeremy Rifkin met zijn boek inspeelde op een gevoel dat erg leefde in die tijd. *The End of Work* werd een bestseller en is tot vandaag populair.

Nochtans, merkt Nick Deschacht op, was ook in 1995 al duidelijk dat de economische theorie waarop Rifkin zijn voorspellingen baseert, verkeerd is. “Ik heb me heel vaak gestoord aan basisdenkfouten. Mocht een van mijn studenten op het examen vertellen wat Rifkin zegt, dan zou hij of zij echt wel in de problemen komen... Hij heeft een slim boek geschreven dat de angst capteerde en goed verkocht, maar het is geen academisch werk.” “De allerbelangrijkste fout is de veronderstelling dat als automatisering werknemers vervangt door machines, dat ten koste gaat van het aantal jobs. Daar bestaat ook vandaag nog veel verwarring over bij het brede publiek”, vervolgt Deschacht. “Het mechanisme is echter

NICK DESCHACHT (KU LEUVEN)

“De naam Jeremy Rifkin is verbonden met het idee dat automatisering jobs vernietigt en leidt tot massale werkloosheid. Arbeidseconomen blijven tot vandaag uitleggen waarom wat hij voorspelt niet noodzakelijk het geval hoeft te zijn.”

anders. Als er minder arbeid nodig is in een productieproces, wordt het goedkoper om dat product te maken. Als gevolg houdt de consument een hoger deel van zijn inkomen over, en dat kan die dan besteden aan iets anders. Het is die nieuwe besteding die zorgt voor nieuwe jobs. Waar die jobs zullen ontstaan, hangt af van waar de consument zijn vrijgekomen budget aan zal besteden. Vandaag zijn dat vooral zaken zoals reizen, toerisme, zorg en personal coaches – we gaan vandaag massaal naar de fitness, in elk geval véél meer dan in de tijd dat Rifkin zijn boek schreef. Hij veronderstelde dat nieuwe jobs alleen zouden ontstaan in de *high tech*, maar dat is niet zo – ook in andere sectoren zijn jobs gecreëerd.”

Ook in de jaren negentig was het mechanisme dat Nick Deschacht schetst al gekend, en in hun werk boden de arbeidseconomen van toen dan ook duidelijk weerwerk – en dat doen ze nog steeds. “De naam Jeremy Rifkin is verbonden met het idee dat automatisering jobs vernietigt en leidt tot massale werkloosheid. Arbeidseconomen blijven tot vandaag uitleggen waarom wat hij voorspelt niet noodzakelijk het geval hoeft te zijn. Maar we zijn ook nog altijd bezig met de impact van technologie: tijdelijke werkloosheid, de herallocatie van arbeid, neergaande en opkomende sectoren, de risico’s op vlak van fysieke en mentale gezondheid... Dat zijn allemaal problemen die reëel zijn, en die ook te maken hebben met technologie.”

3. Wat is de waarde van het boek vandaag?

Rifkin is geen academicus, en Nick Deschacht maakte ook al duidelijk dat de theorie waarop hij *The End of Work* baseert, rammelt. Anderzijds verdient Rifkin wel respect voor zijn academische houding, zegt Deschacht. “Hij is wel ‘academisch’ in de zin dat hij op basis van zijn theorie concrete en testbare voorspellingen maakt. Dat is een wetenschappelijke houding die je vaak niet ziet in dit soort middens, en dat siert hem. Maar hij is fout gebleken. Hij voorspelde dat het aantal werkenden zou afnemen,

maar in België, bijvoorbeeld, is het aantal jobs in die periode met meer dan dertig procent toegenomen. Hij zegt dat de werkloosheidsgraad gestaag zou blijven stijgen, maar vandaag is de werkloosheidsgraad, zowel in de VS als in België, lager dan op het moment dat Rifkin dit boek schreef. Er zijn heel veel nieuwe jobs bijgekomen, en ook de werkzaamheidsgraad – het percentage mensen dat een job heeft – is eigenlijk fors gestegen.”

Toch is er meer aan *The End of Work* dan de rammelen-de theorie en de slechte voorspellingen. Rifkin legde wel degelijk de vinger op de wonde en bracht in 1995 thema's aan die vandaag nog steeds erg relevant zijn. Zo vinden we bij Rifkin al het idee van het basisinko-

“Technologie treft vooral taken en jobs in het midden van de populatie.”

men terug. Die *social wage* moet het inkomensverlies compenseren van wie zijn werk verliest door automatisering. Ook thuiswerk komt al even piepen in het boek, net zoals het *fully electronic office*.

Andere concepten die door Rifkin expliciet worden genoemd, zijn de polarisering en de groeiende ongelijkheid als gevolg van de technologie. Nick Deschacht legt uit dat die toegenomen ongelijkheid er vandaag wel degelijk al is, en dat op twee vlakken. Enerzijds, als bedrijven erin slagen om dankzij technologie hun kosten voor arbeid te drukken, maar de prijzen hoog te houden, dan zal de productiviteitswinst de eigenaars ten goede komen, zonder dat lonen moeten stijgen. Alleen concurrentie kan de prijzen doen zakken, maar Deschacht merkt ook op dat technologie vandaag ook al een aantal monopolietendenzen met zich meebrengt.

“Anderzijds is er ook een polarisering op de arbeidsmarkt”, vervolgt hij. “Technologie treft vooral taken en jobs in het midden van de populatie, bij de middengeschoolden. De meeste hooggeschoolde jobs zijn redelijk immuun, maar ook meer laaggeschoolde jobs – denk aan poetsen, tuinieren, security jobs.... – kunnen niet makkelijk geautomatiseerd worden en groeien zelfs.” Wanneer de middengeschoolden een inkomen hebben dat zich ook in het midden bevindt, uit de boot vallen, en bij de hoog- of laaggeschoolden

moeten aansluiten, komt er een duidelijke tweedeling met een grote ongelijkheid tussen de twee groepen. Deschacht benadrukt dat dit geen theoretische mogelijkheid is, maar iets dat economen vandaag op het terrein vaststellen, ook in ons land.

“En dus”, concludeert Nick Deschacht, “kunnen we stellen dat het pessimisme van Rifkin verkeerd is, maar dat dit geen reden mag zijn tot zorgeloos optimisme over de impact van technologie. Globaal genomen is technologie goed: het verhoogt onze productiviteit, en productiviteit is de basis van ons welzijn. We zijn rijker en gezonder dan enkele decennia geleden. Maar er zijn wel degelijk risico's aan verbonden waar we antwoorden op moeten zoeken. We moeten mensen beter begeleiden naar nieuwe jobs, nog meer inzetten op training, mensen niet aan hun lot overlaten.”

Conclusie Het hangt ervan af.

Nick Deschacht is genuanceerd in zijn conclusie over dit boek. Zo ziet hij wel degelijk redenen om dit boek te (her)lezen. “Vooraf voor wie zelf nog die pessimistische kijk heeft en denkt dat automatisering alle jobs zal wegnemen. Hen raad ik aan om het boek te lezen, dan kunnen ze zien dat zijn zeer concrete voorspellingen niet uitgekomen zijn. Dat kan een begin zijn om dieper na te denken over wat er werkelijk gebeurt.” “Maar in alle eerlijkheid: als je een theoretisch betere kijk wil op de impact van automatisering op de arbeidsmarkt, dan kan ik mijn eigen niet-technisch artikel aanraden (*‘The digital revolution and the labour economics of automation: A review’ verscheen in ‘Robotonomics’ – u googelt het maar, nvdr*) of de TED-talk *Will automation take away all our jobs?* van David Autor die op YouTube te vinden is.” ■

→ **The End Of Work - The Decline of the Global Labor Force and the Dawn of the Post-Market Era**

Jeremy Rifkin